

SKOTSKO, 2000

Skotsko nebývá v českém povědomí chápáno jako „plnoprávná“ země, neboť mu k tomu chybí dva důležité aspekty – samostatná státnost a vlastní jazyk. Přesto si těžko představit krajinu s větším svérázem a větším vědomím vlastním svébytnosti. O politickou samostatnost ostatně přišlo relativně nedávno – 1707 došlo k unii s Anglií a Walesem za vzniku Velké Británie, k vlastní ztrátě lokální moci však došlo až roku 1746 po porážce jakobitského povstání a vyhnání posledního Stuartovce, odhodlaného ve Skotsku kralovat, Charlese Edwarda (Bonnie Prince Charlie) do Francie. Skotsko však vždy mělo své separátní zákony i další specifika a v roce 1997 se opět stalo autonomním. Dnes má vlastní parlament i banku, která emituje skotské libry, jen „náhodou“ v hodnotě stejné jako libra anglická. Náš „jazykový“ model národa by tu stejně jako v Irsku vyvolal jen potřásání hlavou – původním jazykem mluví už méně než 70 000 lidí, zejména na Vnějších Hebridách a v malých ostrůvcích i na Vysočině. Jazyk nemá ani nějaký symbolický význam jako v Irsku a nápisy v něm se téměř nevidí. Skotské varianty angličtiny jsou pro cizince srozumitelné jen těžko a celá řada předmětů se zde jmenuje jinak, sem tam se vyskytne nějaké vpletené slovo keltského či staroseverského původu (mnohem výraznější je to prý na Orknejích a Shetlandách, které dostalo Skotsko až roku 1468 jako zástavu od Dánska a kde se až do sklonku 18. století mluvilo starodánsky s příměsí německých a holandských slov). Skotové také nejsou nějaký „rasově čistý“ galský kmen jako třeba Irové, byť sem keltské osídlení přišlo ve dvou vlnách, první z kontinentu (Římané je nazývali *Picti*, tj. pomalovaní, či lépe řečeno potetovaní – překvapilo mne, jak se tam tento zvyk drží a kolik Skotů má podnes rozmanité tetuáže),

druhá vlna pak přišla asi kolem roku 200 z Irska a přinesla s sebou jak dnešní jazyk, tak systém klanů a přenesla název *Scoti*, původně se vztahující na Iry, do této země. Přimyslíme-li si ještě genetický příliv z římské říše (byť jen na samém okraji), Normany a Anglosasy (také je okrajově), je výsledek nakonec velmi pestrý.

Dnešní Skotové jsou národ sice mimořádně sympatický, ale rozhodně ne krásný – drobnější a štíhlé postavy se kombinují s naprosto různorodými obličejí a všemi obvyklými barvami vlasů a očí bez většího souladu. O to pozoruhodnější je skotský národní duch, vyznačující se naprosto neobyčejnou podnikavostí a čilostí, které hledají sobě rovné po celém světě. Je ironií osudu, že k jeho rozkvětu došlo až poté, co byly rozbity klany na Vysočině a jejich náčelníci byli internováni ve městech (1746–1784). Systém klanů představoval nejen svébytnou formu autonomie, ale i svébytnou formu útlaku, zejména vůči jeho neplnoprávným, adoptivním členům (*septs*). Od poloviny 18. století se pak stal Edinburgh „Athénami severu“ s neuvěřitelným intelektuálním potenciálem a jeho sláva se táhla ještě přes polovinu 19. století. Je to jedno z nejkrásnějších měst, které jsem kdy viděl, a přes určitou turističnost a „muzeálnost“ cosi velmi živého, s četnými festivaly a karnevalovými průvody (obřadnost, slavnostnost, oslavování a různé parádemarše v sukýnkách a s dudáckým doprovodem ke Skotsku jaksí neoddělitelně patří). Kdybych byl trochu mladší, zřejmě bych se do Edinburghu přestěhoval. Vyniknout je tam těžko, protože v městě působily rozmanité veličiny typu filosofa Huma, ekonoma Smitha, geologa Huttona, nehledě k četným literátům typu W. Scotta, J. Macphersona, R. Burnse, T. Carlyla a dalších – ze Skotska pocházeli i A. C. Doyle a R. L. Stevenson. V Edinburghu studoval medicínu i Darwin, ale praktika z chirurgie bez použití narkózy jej posléze vyděsila natolik, že studia zanechal.

Svrázanou postavou byl i edinburský lokální světec, jeden z misionářů 6.–7. století, sv. Kutbert. Byl v Evropě zdaleka prvním, kdo se zabýval otázkami ochrany přírody – speciálně se jeho pozornosti těšily kachny kajky a ochrana jejich hnízdišť před nešetnou exploatací. Ve své době byl s těmito názory naprostou výjimkou a měl by se stát rozhodně patronem ekologických aktivistů – kajka se ostatně dlouho do novověku nazývala *anas sancti Cutberti*. Skotsko slynilo i množstvím vynálezců a podnikatelů, z jejichž nepřeborné řady je snad třeba jmenovat jen objevitele parního stroje Watta či fenomenálního stavitele Telforda, skotského původu byl i „vynálezce“ silnice nového typu McAdam. Lze jistě říci,

že tato protokapitalistická dovednost pramení ze skotského kalvinismu, ale je dobře si uvědomit, že kalvinismus se neuchytí všude a jeho přesazování dejme tomu na Sicílii se svou perspektivou rovná pěstění palem za polárním kruhem. Skotská čipernost se projevuje i neobyčejně vysokým podílem Skotů mezi známými cestovateli, zejména při výzkumech afrického vnitrozemí, jako byli Livingstone, Park či Bruce. Ostatně i James Cook se narodil nedaleko skotských hranic, byť ještě v Anglii. Poměrně dost Skotů se vystěhovalo i do Ameriky a někteří byli usazováni i v Irsku okolo Ulsteru, kde byli ovšem pro svou čínorodost, asketismus a vůbec cizáctví krajně neoblíbeni. Obdivuhodnost Skotů vynikne zejména při srovnání s nějakým obdobně chudým a řídko zalidněným krajem, třeba Běloruskem (velmi vynikne i ve srovnání s kraji bohatšími, třeba Čechami).

Tradiční vtipy o skotské lakotě údajně vymýšleli a šířili Skotové sami, aby se uchránili před hostitelskými povinnostmi (země je dosti pohostinná, ale bývala velice chudá). Tradiční kuchyně je na naše poměry poněkud nezvyklá – národní jídlo *haggis* představuje skopové vnitřnosti vařené v ovčím žaludku, *hotch potch* je jakási „eintopfová“ polévka ze skopového, *cloutie dumplings* ovesné knedlíky, *atholl brose* ovesná kaše s medem a whisky. Poslední zmiňovaná substance, pro Skotsko tak typická od 18. století, se v původním jazyce jmenuje *uisge beatha* – voda života – ostatně i severoameričtí indiáni jí původně říkali „svatá“, nikoli „ohnivá“ voda. Skotsko dnes budí místy iluzi málo porušené divočiny a některé kopce Vysočiny s rozsáhlými vřesovišti působí dojem, že tu lidská noha stála jen málokdy. Opak je pravdou a na místech, kde lze dnes vidět jeleny, divoké kočky, bělokury či mořské a skalní orly, bývala hustě osídlená zemědělská krajina. Už zbytky Hadrianova valu a relativně velkých měst na něm jsou udivující. Neboží římsí kolonisté splétali ochranné sítě proti vsudypřítomným a naprosto děsivým muchničkám a relativně brzy, hlavně muži, zmirali (tato okřídlená metla Skotska, vlastně příslušníci čeledi Ceratopogonidae, angl. *midgies*, jsou téměř mikroskopické potvůrky, zalézající do nosu, uší i pod šaty a přivádějící člověka k šílenství – jakékoli repelenty proti nim neúčinkují a chybějí v podstatě jen v Edinburghu na náměstí – člověk maně pochopí, proč se obdobní živočichové nazývají rusky v globále slovem *gnus*).

Pustota skotské Vysočiny se datuje až do let 1750–1850, kdy při takzvaných *Highland Clerances* landlordi vyháněli drobné zemědělce z jejich chalup, buď do měst, nebo za moře. Co do brutality byla celá

akce překonána až tvorbou kolchozů v sovětském Rusku – nezřídka byla obydlí zapalována a chalupníci štváni psy. Cílem bylo získat půdu buď pro ovčí pastviny (i dnes je ve Skotsku stále na 50 miliónů ovcí), nebo pro zakládání loveckých revírů. Chudí byli ve staré Británii potírání téměř jako škodlivý hmyz a neustále panovaly obavy z jejich „přemnožení“ – známý Malthusův *Esej o populaci* ventiluje obsírně tuto problematiku a postoj státu třeba ke známému irskému hladomoru z roku 1848 to dokládá více než výmluvně. V důsledku toho dnes žijí na Vysocině sotva 4 % všech Skotů. Teprve po zlomení moci skotských klanů v polovině 18. století nastala vlastní doba zájmu o skotský folklór, sbírání a falšování lidové poezie a obírání se skotskou minulostí. Nošení tradičního kroje bylo povoleno až za 40 let po porážce jakobitského povstání a kroj pak vlastně vznikl jako patriotická atrakce v nové podobě, připomínající starou jen do jisté míry (i český „národní kroj“ vznikl v roce 1848 kombinací polských a maďarských prvků). Známa sukně, *kilt* (slovo je vikingské, keltsky se jmenuje *tartan*, toto slovo pak přešlo i na jejich komplikované vzory látky, odlišné podle klanů, regionů či vojenských pluků – tyto „starodávne“ vzory pomáhali po jejich znovuzavedení už navrhovat majitelé textilek), se dnes nosí spíše ve městech jako atrakce, na vsi jsem v ní viděl jen jednoho mládence za celou dobu pobytu. Celý kompletní kroj je nesmírně drahý, snad jako jakási svérázná daň za přepych patriotismu. Je tady celý skotský národní svéráz nové doby, včetně takzvaných *Highland gatherings* – soutěží v házení kládou, kladivem, přetahování provazem, dudání a tancích –, cosi spíše chtěného nežli přímo pozůstalého z keltského dávnověku jako místy ještě strmící piktské rodinné pevnostní věže zvané *broch* či *brough*, asi nejimpozantnější pomníky skotského svérázu, které jsem viděl. I jezero *Loch Ness* (doslova Jezero-nos) vypadalo zcela jinak, než si je oko mé fantazie vykreslilo – namísto vodní plochy v divoké horské pustině je to protáhlý kalný rybník pár metrů nad mořskou hladinou, lemovaný hlavní silnicí, vilkami a tu a tam listnatým lesem. Oblud netřeba – po zániku těžkého průmyslu (i Glasgow je navzdory industriální minulosti pěkné město) se Skotsko stalo proslulým rychlým rozvojem biotechnologií i genetického inženýrství.